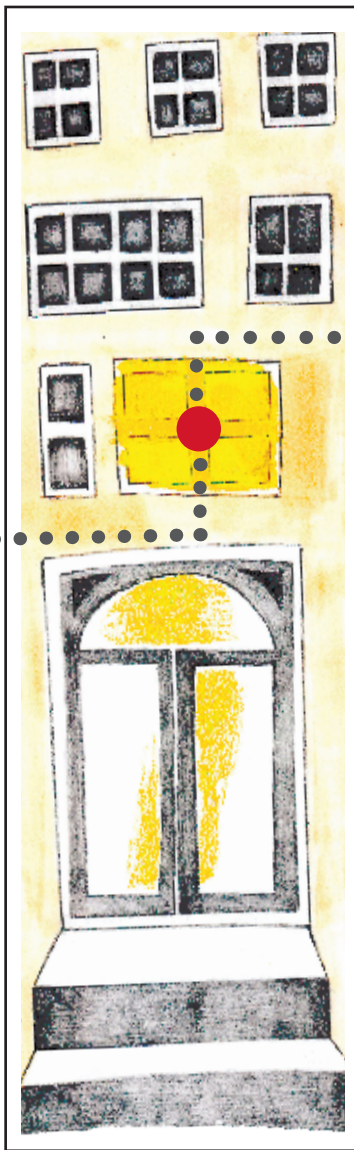

قلب مدارس را دریابید!!!

مرجان زارع هرفته

وقتی موضوع نشریه کتاب و کتابخوانی باشد باید سراغ سرچشمه رفت و احوالش را جویا شد. در سال کوتاه تحصیلی گذشته به کتابخانه‌های مدارس مجموعه خود سر زدیم و علاوه بر مشاهدات، چندوچون فعالیت‌های مرتبط با کتابخوانی و مطالعه را از کتابداران پرسیدیم؛ آن‌چه می‌خوانید تلفیقی از مشاهدات و دل‌گفته‌های ایشان است که در قالب این نوشته ارائه می‌شود که امیدواریم با همه نواقصی لنز ما در ترسیم واقعیت، لنز دقیق و حساس مسئولین و اقدامات آتی آن‌ها به ترویج درست و نه صرفاً آماري کتابخوانی در مدارس ما بیانجامد.

مقدمات:

مقدمات یک کتابخانه توجه به نکاتی چون: ثبت دقیق ورودی کتاب‌ها به صورت نرم‌افزاری یا در دفتری مشخص، شماره‌گذاری کتاب‌ها بر اساس طبقه‌بندی دیویی یا کنگره، تعدد عنوان کتاب‌ها، داشتن پنج یا شش جلد از هر عنوان کتاب با توجه به جمعیت مدرسه، وجود قفسه‌ای مختص به کتاب‌های مرجع و گنجینه، تغذیه و پایش فصلی و سالانه کتاب به گونه‌ای که اعضا متوجه تغییرات کتاب‌ها شوند، انبارگردانی سالانه، معرفی کتاب به صورت هفتگی یا ماهانه در قفسه‌ای مخصوص، رصد کتابدار از کتاب‌هایی که بیشتر مورد استقبال قرار گرفته‌اند، مشخص شدن سرانه مطالعه هر دانش‌آموز توسط کتابدار است؛ که باید با نظر متخصصان امر کتابخانه‌های مان را به استانداردهای لازم مجهز کرد.

طبقه‌بندی کتاب‌ها در مقطع ابتدایی بیشتر موضوعی و نه بر اساس رده‌بندی‌های دیویی یا کنگره است. به دلیل کمبود فضا کتاب‌ها روی هم گذاشته شده است البته راه کار برخی کتابداران تغییر جای کتاب‌ها در فواصل زمانی است تا همه کتاب‌ها در معرض دید قرار گیرند. یکی از کتابداران بزرگی از کتاب‌های منتخب بر دیوار نصب و سعی کرده است تا کتاب‌های مفید را به صورت تصویری به بچه‌ها معرفی کند، اما لازم است فضای کتابخانه امکان داشتن حداقل قفسه‌های مورد نیاز را مثل قفسه مخصوص «تازه رسیده‌ها» و «معرفی کتاب» به کتابداران بدهد. بنابراین داشتن فضای کافی و استاندارد یکی از حداقل‌هایی است که باید مورد توجه قرار گیرد. در برخی مدارس اطلاعات بچه‌ها را در دفتر امانات یادداشت و در بیشتر مواقع خوشبختانه جریمه‌ای برای دیرکرد، در نظر گرفته نمی‌شود اما در برخی مدارس همین دفتر امانات خالی و با اطلاعات نصفه و نیمه است. حتی تعداد کتاب‌ها و تعداد اعضای فعال هم معلوم نیست. در دبیرستان‌ها طبقه‌بندی دیویی مورد استفاده قرار می‌گیرد ولی با وجود کتاب‌های داستانی، ادبی، تاریخی، علوم و ... کتاب‌های تست با انواع عناوین بیشترین خریدار را دارند و جالب است آمار اعضای کتابخانه نسبت به آمار کل دانش‌آموزان در مقطع دبیرستان به طور متوسط یک‌سوم است. یکی از دبیرستان‌ها با ایجاد سیستم امانت کتاب به صورت مجازی باعث عضوگیری بیشتر و سهولت در امانت کتاب شده است که می‌تواند در مدارس دیگر حتی در مقطع ابتدایی نیز استفاده شود.

فعالیت‌ها:

خوشبختانه از امسال یک ساعت مشخص به قصه‌گویی و کتابخوانی اختصاص داده شده که موجب هدفمند شدن فعالیت‌های کتاب و کتابخوانی در مدارس شده است. هم‌چنین کتابداران با نقش مربی کتابخوانی ارتباط بیشتری با بچه‌ها برقرار کرده‌اند و فعالیت‌های مشترکی چون: خلاصه‌نویسی کتاب، مسابقات کتابخوانی، نمایشگاه فصلی، کتابخانه کلاسی، درست کردن کتاب توسط بچه‌ها و واگذاری مسئولیت به آن‌ها در زمینه امانت کتاب تأثیرات مثبتی در جهت کتاب و کتابخوانی به جای گذاشته است. هم‌چنین برخی از کتابداران فعالیت‌های مجازی خوبی دارند و با معرفی کتاب و گذاشتن کتاب‌های صوتی توانسته‌اند خانواده‌ها را نیز در کتابخوانی سهیم کنند، هرچند دستیابی به مشارکت همگانی بچه‌ها و خانواده‌های‌شان نیازمند پی‌گیری‌های بیشتر از سوی مدیران و مسئولین مدرسه است.

برخی از کتابداران خوش ذوق این فرصت را مغتنم می‌شمرند و برنامه‌هایی برای بازدید خارج از مدرسه در نظر می‌گیرند و بچه‌ها از کتابفروشی‌ها و کتابخانه‌های معتبر شهر دیدن می‌کنند و حضورشان در آن فضا تمرینی می‌شود برای نهادینه کردن فرهنگ کتاب‌خوانی. داستان‌نویسی یکی دیگر از فعالیت‌هایی است که به‌طور مشخص از پایه سوم تا پایه ششم توسط برخی از مربیان کتاب‌خوانی دنبال می‌شود تا دانش‌آموزان خوش ذوق خود را به سمت نوشتن هدایت کنند و حتی ملاقات با نویسندگان بومی و غیربومی که زمینه شناخت درست نسبت به کتاب و کتاب‌خوانی و شوق نویسندگی را در آن‌ها ایجاد می‌کند، ترتیب می‌دهند. البته همه این فعالیت‌ها در سایه تعامل درست با دانش‌آموز، شناخت نیازهای او و گزینش موارد مناسب، دادن فرصت تفکر و اظهار نظر به آن‌ها می‌تواند کارآ شود.

مدرسه به‌عنوان یک کل هماهنگ، تنها با کنار هم قراردادن اجزایی که اهداف مشترک دارند می‌تواند در مسیر درستی حرکت کند بنابراین برای ترویج کتاب‌خوانی نمی‌توان از معلمان دیگر، مدیران، معاونان و ... چشم‌پوشی کرد. عملکرد و اقدامات معلمان پایه به علت ارتباط هر روزه با بچه‌ها در جذب آن‌ها به کتابخانه و انجام فعالیت‌های مربوط به آن موثر است؛ داشتن معلمانی که با این دغدغه سرکلاس می‌روند، غنیمی گران‌بها است. این دست از معلمان برای تاثیر بیشتر اقدامات خود را با خلاقیت‌های نمایشی، نقاشی و شعر همراه می‌سازند. اما حتی همین معلمان نیز ارتباط کمی با کتابخانه و کتاب‌دارها دارند. هرچند در اکثر مدارس قفسه یا کتابخانه‌ای برای معلمان در نظر گرفته می‌شود و حتی در دفتر مدیر هم تعدادی کتاب در قفسه گذاشته می‌شود که در موارد معدودی معلم و مدیر فرصت و رغبت به مطالعه آن‌ها دارد! نداشتن وقت و فعالیت‌های مختلف که در مدارس معلم باید به‌تنهایی از پشش برآید از دلایلی است که اغلب در توجیه این شرایط بیان می‌شود. ارتباط مستمر معلمان و مدیران با کتابخانه و کتاب‌داران بی‌شک در رفع موانع موجود و هماهنگی برنامه‌های مرتبط با مطالعه و کتاب‌خوانی تاثیرگذار است.

راه‌کارهای ساده و موثری چون داشتن کیف کلاسی برای معرفی تازه‌های کتاب توسط معلم و فعال کردن کتابخانه کلاسی یا اجرای طرح‌های هماهنگ در سطح کلیه مدارس تحت پوشش از سوی مجتمع آموزشی نظیر برگزاری جشنواره «کتاب‌خوان برتر» در سطح دانش‌آموزان و خانواده‌ها، قصه‌گویی، همراه کردن فعالیت‌های کتاب‌خوانی با دیگر فعالیت‌های هنری، ادبی و علمی می‌تواند دانش‌آموزان این مجموعه را با توشه‌ای پر بار، روانه کارزار زندگی کند.

فضای فیزیکی:

بی‌شک اولین برخورد کودک با کتابخانه مدرسه‌اش می‌تواند تاثیرات مثبتی در علاقه‌مند ساختن او به حضور در این فضا داشته باشد. کتابخانه که مرسوم است از آن با عنوان قلب مدرسه یاد کنند نیاز به فضایی مناسب و راحت دارد. ایمن بودن، نور کافی، کف‌پوش‌های متناسب با گروه‌های سنی و اکوستیک بودن فضا، از حداقل مواردی است که یک کتابخانه به آن نیاز است. اما این موارد خیلی دور از دست به نظر می‌رسد وقتی معمولاً کتابخانه آخرین جایی است که برایش تصمیم‌گیری می‌شود و در نهایت کلاسی در کنجی، زیر طبقه‌ای یا زیرزمین نصیب آن می‌شود و گاه آن‌قدر این فضا کوچک است که کتاب‌دار ترجیح می‌دهد کلاس‌هایش را در همان کلاس درس تشکیل دهد. بعضی از کتاب‌دارها با سلیقه خود این فضاها را تلطیف می‌کنند ولی به‌خصوص در مقطع ابتدایی استفاده از تصاویر با محتوای

کلیشه‌ای نه تنها جذابیتی ایجاد نمی‌کند بلکه به سلیقه بصری مخاطب آسیب‌هایی وارد می‌کند. جذابیت بصری در مقطع دبیرستان هم باید متناسب با سن بچه‌ها مورد توجه قرار گیرد. خوشبختانه در کتابخانه‌های این مقطع از تصاویر کلیشه‌ای بی‌محتوا خبری نیست ولی از رنگ و زیبایی بصری هم خبری نیست؛ یک کلاس است مثل بقیه کلاس‌ها با پرده‌هایی کشیده و پنجره‌هایی بسته که هیچ تخیلی به آن راه نمی‌یابد ولی هر صدایی به راحتی از دیوارها عبور می‌کند. تعبیه فضاهای مطلوب و راحت برای نشستن و حتی خوابیدن کودکان در کتابخانه، از مواردی است که در مدرسه‌سازی معاصر بسیار به آن توجه می‌شود. برخی مدارس سعی کرده‌اند با گذاشتن چند میز و صندلی فرصت نشستن و مطالعه را برای بچه‌ها فراهم کنند اما این میز و صندلی‌ها اگر راحت باشند بچه‌ها زمان بیشتری را صرف مطالعه خواهند کرد. گاه راه‌کارهای ساده در مدارس بدون بودجه آن‌چنانی می‌تواند تاثیرات زیادی داشته باشد. به طور مثال در مدرسی که فرش شده می‌توان بالشتک‌هایی گذاشت که با الهام از شخصیت داستان‌های محبوب بچه‌ها دوخته شود تا آن‌ها را به هوای دراز کشیدن روی بالشتک‌های متفاوت به کتابخانه بکشاند و البته چه خوب است که تمام کتابخانه‌های مدارس با کف‌پوش‌های مناسب چنین امکانی را ایجاد کنند و نیز با قرار دادن چند میل کیسه‌ای یا ایجاد کافه کتاب بچه‌ها را به فضای دنج، آرام و مهیا برای یک مطالعه متفاوت دعوت کرد. هم‌چنین کتاب‌های صوتی و چندرسانه‌ای را برای کتاب‌خوان شدن نسل امروز نمی‌توان نادیده گرفت. هرچند این راه‌کارها ساده و کم‌هزینه است، باید دید چه اموری در مدارس بنیادی‌ترین اصول آموزشی را مستور ساخته است.

اهمیت توجه به کتابخانه در مدارس را این سخن «ماتیاس دانکه» روشن می‌کند: «کتابخانه مدرسه فضایی مرده نیست، کارگاهی آموزشی است که زندگی و آموختن در آن جریان دارد. کتابخانه باید نیازهای آموزنده را کانون توجه خود قرار دهد و همانند یک مرکز علمی چندرسانه‌ای، خواندن، زندگی کردن و آموختن را یک‌جا در زیر یک سقف تامین کند.» در پایان و به رسم معمول، امیدواریم که کتاب و کتاب‌خوانی نه فقط از نوع درسی آن، به یکی از جریانات اصلی در مدارس تبدیل شود.